

LIGETI GYÖRGY–MÁRTON IZABELLA

## A szülők és az iskola

A 2001–2002-es tanévben az Oktatási Jogok Biztosának Hivatala megbízásából országos szociológiai vizsgálatot végeztünk, mely a szülők jogainak érvényesülését, a szülők közoktatással kapcsolatos kötelezettségeinek teljesítését, valamint a köteleességszegések okait volt hivatva feltárni. A kutatásról készült beszámoló teljes terjedelmében megrendelőnknel olvasható el, jelen írásunkban csak szemelvényeket közlünk belőle, melyek azonban egymással összefüggenek, s igen kicsiny terjedelmük ellenére is rávilágítanak arra a társadalmi problémakötegre, mely a közoktatás és a szülők kapcsolatának vizsgálatakor kerül felszínre. Lényegesnek tartjuk a bevezetőben megköszönni a Hivatal támogatása mellett Aáry-Tamás Lajosnak az oktatási jogok biztosának azt a szakmai szabadságot, amelyet megrendelőként számunkra a vizsgálat egész ideje alatt biztosított.

Vizsgálatunk irányát a tételes jogszabályok<sup>1</sup> jelölték ki, a közoktatás világában részt vevő szülők jogainak érvényesülését és kötelezségeinek teljesítését mégis szélesebb társadalmi keretben helyeztük el. Munkánk során lépten-nyomon szembetaláltuk magunkat a korábbi (legtöbbször kiváló) szociológiai kutatások által már feltárt, napjainkban is létező oktatási-társadalmi problémákkal, melyeket a szülői jogok dimenziójába elhelyezve hozzásegíthetnek olyan gyakorlatok kialakulásához és tömegessé válásához, melyek minden iskolahasználó számára elviselhetőbbé (és nem utolsó sorban értelmessé) teheti az oktatási intézményben eltöltött éveket.

Noha a Közoktatási Törvény számos paragrafusa jelöli ki a szülői jogok és kötelezségek keretét, úgy tűnik, *három olyan terület van*, melyek a leginkább érintik az iskola polgárait – diákokat, szülőket és pedagógusokat egyaránt. Ezek: a szabad iskolaválasztás, az önszerveződés jogai, s mindezek háttérében a harmadik, egyben legfontosabb, a szülő tájékoztatáshoz való joga áll. Korábbi (diákjogi) vizsgálatunkhoz képest (Ligeti György: *Ahítat*. Kritika, 2002. január) jelentős különbséget jelent jog és kötelezség egymáshoz való viszonya. A szülői jogai és kötelezségei nem egy esetben elválaszthatatlanok egy-

<sup>1</sup> Legelsősorban a 1993. évi LXXIX. Törvény a Közoktatásról

mástól, egymásnak előfeltételei. Amíg például a diák egyetlen jogától sem fosztható meg kötelességeinek teljesítésének elmulasztása miatt, addig a szülői felügyeleti jog szüneteltethető, illetve végső esetben meg is vonható, ha a szülő nem teljesíti kötelességét, például tartósan, többszöri felszólítás után sem biztosítja gyermeke óvodai nevelés keretében folyó iskolai életmódra felkészítő foglalkozáson való részvételét, nem teszi lehetővé tankötelezettségének vagy képzési kötelezettségének teljesítését (Kt. 14. § (2) a.), vagy nem segíti elő gyermekének a közösségbe való beilleszkedését (b). A szülő kötelezettségei teljesítésének tehát mintegy előfeltétele a *jogainak megfelelő érvényesülése*. A szülők csak akkor tudják biztosítani gyermekük óvodáztatását, valamint tankötelezettségének teljesítését, ha rendelkeznek a megfelelő információkkal, valamint élni tudnak az iskola szabad megválasztásának jogával. A legtöbb feszültség az *iskolaválasztás terén mutatkozik*, ezért a sort e terület vázlatos bemutatásával kezdjük.

### Szabad iskolaválasztás

**Kt. 13. § (1)** A szülőt megilleti a nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztásának joga. A nevelési, nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztásának joga alapján gyermeke adottságainak, képességeinek, érdeklődésének, saját vallási, illetve világnézeti meggyőződésének, nemzeti vagy etnikai hovatartozásának megfelelően választhat óvodát, iskolát, kollégiumot.

Hogyan választanak a szülők iskolát? Ha így tesszük fel a kérdést, nem lesz módunk a valóság hű leírására. Lényeges ugyanis, hogy a szülők egyik csoportja valóban *választ*, míg egy másik (igen jelentős méretű) csoportjának a külső társadalmi kényszerek eleve kijelölik azt az általános iskolát, melybe gyerekekük járni fog. A szülők ezen utóbbi csoportja többnyire nincs tudatában annak, hogy egyáltalán lenne lehetősége a választásra. Azok, akik *választhatják* az iskolát, és nem kényszerből döntenek, néhány, egymástól jól megkülönböztető szempont alapján fontolják meg, hogy hol kezdje tanulmányait gyermekük. Számos pedagógussal valamint szülővel készített interjúnk tapasztalata, hogy nagyon sokan *tanítót* választanak, nem pedig iskolát. Ismert az a gyakorlat, hogy nem a szülő megy az iskolához, hanem az iskola tart még a jelentkezés előtt tájékoztatót a szülőknek az óvodában. Az iskolák jelentős része tart bemutató órákat, ún. „nulladikos foglalkozásokat”, ahová a szülők elviszik a gyerekeket is, és sok esetben *maguk a gyermekek választanak* tanítót önmaguknak. Egy iskolaigazgató a következőket mondta el, ezzel kapcsolatban, egy interjúban:

„Minden évben rendeznek iskolába hívogató foglalkozás. Ez nem azonos a nyílt nappal, hanem olyan tanítási idő utáni találkozás, amelyre a szülők és a gyerekek együtt vannak jelen, vi-

szonylag kötetlen formák között. Ezt a programot mi úgy hívjuk, hogy »nyitva van az aranykapu«. Van zenés irodalmi foglalkozás, van sportfoglalkozás, bábozás, rajzkiállítás, amit minden évben meghirdetünk a város óvodáiban. Arra törekszünk, hogy minden óvodában legyen egy díjazott – tehát nincsen egyetlen első, második stb. helyezett. A foglalkozásokon a leendő elsős tanító nénik vesznek részt. A szülők általában tanító nénit választanak. Első kérdésük mindig az, hogy *milyen programmal tanulnak a gyerekek*. Most már úgy döntöttünk, hogy azonos programmal tanulnak a gyerekek. Nálunk volt Zsolnai-program is, de nagy ellenérzést váltott ki, ezért megszűnt. Pedig szerintem sok előnye van.”

Ezzel együtt előfordul az is, hogy az iskola a nyílt napon szimpatikussá vált tanító helyett egy másik tanítóhoz sorolja be a szülő gyermekét. Nem általános, de nem is példa nélküli, hogy a pedagógiai programban beígért, vagy a tájékoztatón elmondott programelem, képzés, szakkör az első év elkezdésekor elmarad az iskolában. A választási lehetőséggel rendelkező szülők alapján véve elégedettek az iskolákkal, interjúink és a kérdőívek tanúsága szerint utólag többnyire úgy érzik, jól döntöttek. Az iskolaválasztáskor fontos, hogy a szülő hallott-e már valamit az adott általános iskoláról. A választás során jelentős szerepet játszanak az általában informális csatornákon terjedő hírek. A szülők tudják (tudni vélik), hogy egy adott iskola gyermekközpontú-e, vagy éppen kellően szigorú, mivel kollégáik, barátaik vagy szomszédaik gyermeke is abba az intézménybe jár(t). Az „iskolák jó híre miatt” sokan választanak iskolát – de melyiket? Itt az ingatlanpiac alakulásához hasonló folyamatról van szó: egyes élhetőbb, magasabb presztízsű lakókörnyékekre elkezdnek beáramlani a jobb módú emberek, akik viszont magasabb igényekkel is rendelkeznek, s többet tudnak tenni lakásuk, házuk, környékük javítása érdekében. Ezáltal az ingatlanárak elkezdnek növekedni, s megkezdődik a lakosság jól látható és tömeges kicserélődése. Öngerjesztő folyamatként már csak a jobb anyagi helyzetben lévő családok tudnak ingatlant vásárolni a környéken, mely egyre magasabb presztízsű, végül ettől valóban „jó hírű” környék lesz. Ez hát a helyzet egy-egy város vagy kerület jó hírű iskoláival is: olyan szülők íratják oda gyermekeiket, akik tovább is tanítatják őket, így a tanárok kevesebb energiabefektetéssel jobb eredményeket érnek el, a jobb eredmények pedig további középosztálybeli szülőket csalogatnak az iskolába, mintegy kiszorítva onnan a szegényebb rétegek gyermekeit.

Létezik még egy szempont az iskolaválasztáskor, amely településtől, iskolai végzettségtől lényegében függetlenül jelentkezik és ez a következő: „kevés cigány jár az iskolába!”. (Ezt nyilatkozza az egyik szülő). Bár a kutatás egész ideje alatt a szülői jogok érvényesülésére koncentráltunk, s ezt a témát fel sem vetettük sem a kérdőívben, sem az interjúink során, mégis lépten-nyomon felütötte a fejét a romákra való hivatkozás-mutogatás az iskolaválasztás és beiskolázás témájának taglalásakor.

## Amikor az iskola válogat

Az általános iskolák nem szerveznek felvételi vizsgát, alkalmassági vizsgát, ugyanakkor egyes esetekben beszélgetnek a felvétel előtt a jelentkezőkkel. Alábbi interjúalanyunk művészeti képzést vezet, s fontosnak tartja, hogy olyan gyerekek járjanak a művészeti osztályokba, akik úgymond »bírnák« a megterhelést. Szerinte van a gyerekeknek egy olyan csoportja, amelyik nem bírná az alapfokú képzőművészeti, zenei, valamint táncképzéssel járó megterhelést:

„Beszélgetünk a gyerekekkel. Ez egyfajta – ahogyan a művészeti iskoláknál is biztosított – készségvizsgát. A balettművész megnézi a gyerek hajlékonyságát, a zenepedagógus a gyerek ritmusérzékét, hallását megvizsgálja, a képzőművész megnézi a színjátását, térlátását, tehát általában készségfelmérést végzünk, és akik felvételt nyertek, ők kerülnek az »m« osztályokba, így az egész napos képzési rendszeren belül reggel nyolctól délután négy óráig szigorúan kiképzés alatt állnak, de hatalmas eredményeik vannak.

*Milyen családokból valók az itteni gyerekek?*

Itt a legszegényebb gyerektől kezdve – ebben a körzetben elég ismertek a F. utca lerobbant házai – az ottani családok gyerekei is hozzánk járnak, és a rózsadombi palotákból is. Óriási a különbség a családok között.

*Ez megoszlik az osztályok között?*

Igen. Tehát, próbáljuk megosztani, s bár nincs semmiféle elvünk arra, hogy bármiféle alapon szegregáljunk a gyerekek körében, ennek ellenére egy spontán szegregáció kialakul: valahogy ezek a gyerekek a készségszint felmérés során – zömében ezek a F. utcai gyerekek – sajnos nem felelnek meg a művészeti osztály készségszint-elvárásainak.

*Ezek roma gyerekek?*

Zömében igen. Ez nem jelenti azt, hogy bármiféle hátrányos megkülönböztetésről lenne szó, hanem az adott pillanatban az a készségszint, ami egy egész napos képzési programhoz szükséges – itt természetesen az idegi-élettani dolgokra is gondolok, hogy egyáltalán végig tudja-e ülni ezt az egész napot –; erre a programra csak olyan gyerekeket tudunk felvenni, akik pszichikailag, állóképességben, idegileg alkalmasak ezekre a feladatokra, mert különben egy kínszenvedés lenne. Akit viszont alkalmasnak talált a művészeti bizottság, azok bizony nagyon szépen helytállnak. És nagy örömmel és lelkesedéssel, csodálatos intenzitással csinálják.” (Részlet egy iskolaigazgatóval készült interjúból.)

Van olyan oktatási intézmény (óvoda) is, ahol az óvoda vezetője és kollégái kifejezetten ügyelnek arra, hogy az előítélet ne üsse fel a fejét intézményükben:

„De ha a szülő azt látja – és itt a jelentősége, hogy hároméves korától bekerüljön a gyerek óvodába – mert azért a szülő is formálódik (...) ha a szülő is azt tapasztalja, hogy a gyerekek együtt játszanak, abszolút nem érdekli, hogy roma-e vagy sem, én illet az óvodán belül nem tudok mondani. Volt tavaly olyan csoportom, amelyben hatan voltak. A roma szülő itt van: dolgozik, ugyanúgy. Évzárón, ünnepeken itt vannak. Semmi baj nincsen: én még szülőtől nem hallottam, hogy minek vannak itt ennyien. Biztos, hogy benne vagyunk ebben mi is. Ezt nem lehet struccpolitikusként csinálni. Tenni kell. Adott esetben a roma családokkal sem mindegy a kapcsolattartás. Például emberszámba veszi valaki őt. Bejön ide, beszélgetünk, ugyanúgy hellyel kínálok őt, evidenciának tűnik, de én úgy gondolom, nem mindenhol az. A szülő az szülő, a gyerek az gyerek. Ha jönnek a szülők délután, akkor van idő arra, hogy beszélgessenek a szülők az óvónénivel, meg egy-két szót váltsanak. És ha jön azért a roma gyerekért az apja vagy az anyja, akkor az óvónéni ugyanúgy, ahogy a többiekkel, ugyanazzal a hangon: »jaj, a Sanyika ma milyen szépet rajzolt, hogy fejlődik...!« Tehát ha a másik szülő ezt hallja, ezt tapasztalja, hogy az óvónéni így áll hozzá, akkor az egy üzenet neki.”

### Amikor az iskolaválasztás kényszer

„Nincs más iskola” – mondja sok szülő. Ez azt jelenti, hogy a településen (leginkább falun) egyetlen iskola van, s ha felmerülne a szülőkben olyan igény, amit a helybeli iskola nem tud kielégíteni, ekkor utaztatniuk kéne a gyereket egy másik településre, ahol esetleg idegen gyerekek között kellene tanulniuk. „Ez van közel” – említik az iskolaválasztás okaként, nagyon sokszor. A szülő nem tudja megoldani, hogy – akár a településen belül – távolabbra járassa a gyermekét. Sokszor több gyermeket kell egyszerre iskolába, óvodába, bölcsődébe vinnie, s ilyenkor a legelső szempont az elérhetőség.

A lehetőségek hiányához kell sorolnunk az életkörülményeket érintő és folyamatosan jelenlévő *hiányokat*. Ilyenek a lakáskörülmények, a gyermek ruháinak, cipőjének, a étkezésének terén fellépő *hiányok*. Ezek meghatározókká válhatnak az iskolaválasztás során: a szülő abba az intézménybe viszi gyermekét, ahol biztosított számára az étkezés, vagy ahol alkalmanként adományruhákat osztanak szét a rászorulóknak között.

„Van, hogy maga a szülő kéri, hogy javasoljuk neki a pedagógiai iskolát. Pedig a gyerek nem beteg, de ott adnak napi háromszori étkezést, meg meg van oldva a ruha, a tornacipő, nem kell rá költeni.” (Egy szakértői bizottság vezetőjével készült interjú részlete)

Az iskolaválasztás tehát nem minden szülő számára jelent szabad választást. A hátrányos helyzetű családok gyermekei esetében a legtöbbször *kényszer* az iskolakezdés. Fontos, hogy a tanulói létszám növekedése vagy csökkenése hatással van az iskola működésére, kilátásaira, ennek nyomán az iskolák egyik csoportja mindent megtesz, hogy biztosítsa a megfelelő létszámot, míg egy másik csoportja válogat a gyermekek között. Azt gondoljuk, hogy a szabad iskolaválasztás még nem valódi szabadság. Mindaddig nem is lesz az, ameddig a családok és a települések jelentős hányadát a hiány és a nélkülözés jellemzi. Az iskolaválasztásról leírtak nem feltétlenül azonosak magának a szabad iskolaválasztás intézményének a kritikájával, hanem a tankötelezettség és iskolai pluralizmus hiányainak bemutatását szolgálják, az esélyegyenlőség szempontjából. A vizsgálat egy éve során meggyőződésünké vált, hogy önmagában a szabadelvű iskolarendszer, a szabad iskolaválasztás, az egyéni igényeinek magasfokú és differenciált kielégítése nem jelent valódi szabadságot: jólét híján a társadalmi szakadék további mélyüléséhez vezet.

### A tájékoztatáshoz való jog

Vizsgálatunk tapasztalatai alapján a tájékoztatásra éppen azoknak a szülőknek lenne a legnagyobb szükségük, akik iskolai végzettségük, a társadalomban való eligazodási képességük alapján a legkiszolgáltatottabbak. A speciális nevelési szükségletű gyerekek vizsgálatunk tapasztalatai szerint igen eltérő színvonalú ellátásban részesülnek, melynek oka leginkább a szülők tájékozatlansága a közoktatás világában, és általában véve napjaink társadalmának intézményrendszerében.

**Kt. 14. § (1)** A szülő joga különösen, hogy

- a) megismerje a nevelési-oktatási intézménynevelési, illetve pedagógiai programját, házirendjét, tájékoztatást kapjon az abban foglaltakról;
- b) gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást, neveléséhez tanácsokat, segítséget kapjon.

**Kt. 14. § (2)** A szülő kötelessége különösen, hogy d) rendszeres kapcsolatot tartson a gyermekével foglalkozó pedagógusokkal.

A tájékozottság hiánya a gyakorlatban az iskola és a szülő közötti kapcsolattartás elégtelen voltában keresendő:

*Hogyan tartják a kapcsolatot a szülőkkel?*

„Szülői értekezleteket tartunk. Sajnos éppen azok nem jönnek el, akiknek pedig kellene, mert probléma van a gyerekekkel.”

A mondat gyakorlatilag minden igazgató és tanár szájából elhangzott, jószérivel az interjúk készítésekor szinte „vártuk”, mikor kerül elő a problémás gyermek, problémás szülő kérdése. A pedagógusok jelentős része a kapcsolattartást a szülői értekezletek keretében képzelel el, és nem másként. Megfigyeléseink és interjúink alapján azonban a szülői értekezőlet egyszerre alkalmas és ugyanakkor szűkös csatornája a szülő és iskola közötti kapcsolatnak. Az iskolákban bevett gyakorlat, hogy évenként három szülői értekezőletet tartanak. Az év első, ilyen eseményén az évkezdéssel kapcsolatos lényeges kérdések kerülnek elő, az iskola a legtöbb esetben *szóban* ismerteti saját szabályait, elvárásait és kéréseit. Miért nem járnak a szülők szülői értekezőletre? Sok esetben az idő hiánya miatt, sokaknak valóban a létfenntartás miatt többet kell dolgozniuk nyolc óránál, s nem tudnak eljutni a szülői értekezőletre, netán több gyermeküket egyedül nevelik, s nem ritka, hogy a szülő több gyermekének egy időben van más-más helyszínen a szülői értekezőlete. Az igazi ok azonban – és ez áll az előzőekben felsoroltak háttérben – a szülőknél az a hozzáállása, amit a pedagógus érdektelenségként értelmez, míg a szülő tehetetlenségnek éli meg. Pedig ez nem érdektelenség, hiszen interjúink némelyikében a pedagógus maga is elmondja ugyanazzal a szülővel kapcsolatosan, hogy ti. az nagyon szereti a gyermekét, ahhoz rendkívül ragaszkodik, csak éppen „nem törődik vele”, vagy a szeretetnek „nem lehet kimerülnie márkás ruhák vásárlásában, vagy abban, hogy bejön ide ordítózni” – idézhetjük interjúalanyainkat. Sokkal inkább szó van arról, hogy a szülő maga nem hisz abban, hogy az iskola mobilitási csatorna lehet, hogy gyermeke a szorgalmas tanulás útján, éveken keresztül tartó egyenletesen jó teljesítménye révén messzebb jutna el, mint ő maga. Sokan nem értik az iskolában elhangzottakat, az ottani nyelvezet és a szabályrendszer közvetítése is idegen, távoli világ a számukra.

Néhány iskola megkísérelte áttörni a szülők és az intézmény között meglévő falakat. Egy kelet-magyarországi faluban a buszjárat lehetetlenné tette, hogy a hat falu által fenntartott közös iskola hatékony szülői értekezőleteket tartson. Ezért az iskola tanárai megszervezték, hogy ők mennek át a másik faluba, s keresik meg a szülőket. A kezdeményezés működésképesnek bizonyult.

### Érdekérvényesítés – a cs.-i óvoda<sup>2</sup>

A szülői önszerveződés módjai között egyaránt fellelhető a spontán és a szervezett érdekérvényesítés. A szülők mind nagyobb hányada ismeri fel a közös fellépés előnyeit, ennek formái és céljai azonban nem mindig egy demokratikus és élhetőbb világ felé mutatnak. Az alábbiakban bemutatott óvoda és a település épp úgy szól a szülői érdekérvényesítésről, mint a tájékozódásról, a tankötelezettség teljesítéséről, valamint az óvoda- illetve iskolaválasztásról.

2 A kezdőbetű kitaláció

A szóban forgó, Észak-Kelet-Magyarországon lévő település lakóinak száma 270 fő. A faluban csak óvoda működik, iskolába a szomszéd, nagyobb településre járnak át a gyerekek. A falu rendkívül szegény, egy alig-alig nyitva tartó bolt mellett egyetlen közintézménye az a polgármesteri hivatal, amely egy lakásból lett átalakítva. A településen a szülőkkal, a polgármesterrel, valamint az óvónővel készültünk interjúkat a vizsgálat során. Első, idézett interjúrészletünk egy nyolcgyermekes apával készített beszélgetésből való:

„Ez egy nagyon jó történet volt, akkorában került ide a pap, megválasztottuk a feleségét polgármesterasszonynak. És, képzelje el, első évben olyat csinált: cigány óvodát csinált. Polgármesteri hivatalt, utat, ami létezett, mindent...

Itt a szülők olyanok voltak...! Hogy nem tetszett a cigányoknak a cigány óvoda. Nem engedték a gyereket óvodába. Az én gyerekem kezdte meg az óvodát. Felhítt engem meg a feleségemet, nagyon jóban voltunk. De már csak akkor, mikor teljesen kész volt, bemutatta nekünk az óvodát, teljesen: »Nézzétek meg, egy kis bankettet akarunk rendezni«. Mi segédkeztünk. Azért nagy nehezen megnyílt az óvoda, aztán lassan beszoktak (...)

– *Mitől cigány óvoda ez?*

– Hát, mert csak cigányok járnak ide.

– *Van valamilyen cigány ének vagy zene ott?*

– Semmi nincs, soha nem is volt, ilyen kimondott cigány valami itt.”

Az óvodát tíz évvel ezelőtt szülői és egyházi kezdeményezésre hozták létre a cs.-i roma gyerekek számára. Nemzetiségi jellege napjainkban – a különböző interjúkból származó információk alapján – annyiban merül ki, hogy csak cigány gyerekek járnak oda. (A településen élő nem cigány gyerekek a szomszéd faluba járnak át óvodába.) A jelenlegi óvónő többször megjegyezte, hogy fél a szülőktől, már többször megfenyegették őt:

„*Mitől nemzetiségi az óvoda?*

Nem tudom, mert a program tulajdonképpen a helyi nevelési program alapján folyik, amit még az elődöm állított össze, és abból nem tükröződik ki egyértelműen, csak a cigány népmesék, cigány énekek, de én ezt nem tudom. Én tulajdonképpen egy klasszikus óvodai program alapján nevelem őket. Na most ez nem zárja ki, hogy ha találok egy olyan mesét – mert persze én is gyűjtöm ezeket a kincseket, és nekik értékes anyagokat –, hogy egy-egy népmesét vagy éneket behozzak, de valahogy a húsz év során – mert már húsz év van a hátam mögött – inkább a klasszikus óvodai dolog ivódott belém.

– *Ön szerint mit kellene nyújtania egy nemzetiségi óvodának?*

– Hát a minimum az lenne, hogy megtanulnának romául, nem tudnak. (...) szóval állandóan rajtuk kell, hogy legyen a szemem, állandó személyi kontaktust igényelnek, ilyen... most kiment a daj-

ka néni a konyhára, ők, ha én bent vagyok, és állandóan pásztázok, akkor fogadnak szót, akkor se mindig.

– *Csak cigány gyerekek vannak itt?*

– Igen.

– *Itt Cs.-n nincsenek is nem cigány óvodáskorú gyerekek?*

– De, vannak.

– *És akkor ők hova járnak óvodába?*

– F.-ra járnak óvodába, de most – úgy tudom – a középső és nagycsoportosok járnak csak. Hát úgy jött össze a gyereklétszám, ott is meg van szabva, hogy egy csoportban hány gyerek lehet, és a nagyokat mindenféleképpen iskola előkészítésre... Nem lehet őket egyedül hagyni, aranyosak, kedvesek, igénylik is a szeretetet egyébként borzasztóan, mert egy-két helyen viszont a keserűség várja őket otthon, hiába itt bolondoznak vagy hangosabbak, de sokszor sajnálom őket, amikor hazamennek.

– *Jár ki a családokhoz?*

– Ki szoktunk menni. Főleg év elején, év közben, de nem szívesen engedik be az idegeneket az udvaron. Elég elutasítóak ilyen szempontból. Lehet, hogy ha bemennék..., de ez olyan dolog, hogy nem erőszakolom magam senkire.

– *Miért viszik át a nem cigány szülők a gyerekeiket F.-ra?*

– Mert nem akarják közéjük beilleszteni. Volt most is... végső soron ingyen kapják a szert is, az első konfliktusom abból támadt, hogy jó pár gyerek volt köztük, aki nem tisztálkodik, a szülők is ugyanúgy, és tulajdonképpen megmondtam szép finoman, hogy rendbe kell tenni a gyerek fejét, mert tetű van benne, és ez járvány és terjed. És hát akkor is kaptam, nem is keveset, szóban.

– *A szülőknek lehetnek még igényeik az óvodával kapcsolatban?*

– Hát itt hónapokig nem volt óvónő, mielőtt én idejöttem, úgy-hogy itt a dajka néni vigyázott, szinte csak vigyázott rájuk, mint Brunszvik Teréz idejében, ilyen gyermekmegőrző volt. Na most attól függetlenül, hogy szinte... én nem csak úgy jövök be dolgozni, hogy én felkészülök két foglalkozásra, a foglalkozásoknak rugalmasaknak kell lenniük, én egy hétre tisztában vagyok, hogy mik a foglalkozások vagy kezdeményezések, és végső soron, amihez kedvük van, ha énekelni van kedvük aznap, akkor énekelünk. De azt úgyis tudom nyomon követni, hogy most melyik az az anyag-rész, amibe játékosan bele kell majd őket egy kicsit pörgetni.

(...)

Ja, meg azt akartam mondani, hogy manapság szerintem már rendes, sima, klasszikus óvodában sem becsülik meg a szülők az óvónőt és az óvónő munkáját, ezt bátran ki merem jelenteni. Közel sincs olyan, mint mikor elkezdtem a pályámat '81-ben, és akkor szinte szeretetteljesen csüngtek az emberen.

Én könyörögtem, hogy el szeretnék menni továbbtanulni vezetőképzőbe, és nem mehetek. Holott minden évben járna nekem is az akkreditált órákra a pénz, nincs pénz."

A polgármester családjának több tagja a faluban illetve a környéken tölt be vezetői pozíciókat: édesanyja képviselőtestületi tag, testvére a másik település polgármestere, s az ottani kocsmá tulajdonosa is.

– *Meséljen a faluról!*

– Ajaj! Kemény, kegyetlen dolog a mi munkánk, egy polgármesternek igen rossz dolga van. Itt a faluban valamikor nem volt ennyi cigány, most a cigányok szaporodnak, ezekkel igen sok probléma van. Az ember egész napját lekötik.

(...)

A pénztelenség oka a munkanélküliség. A munkanélküliség is, meg az, hogy amint pénzhez jutnak, elgépezik vagy elkártyázzák. Ez napirenden van. A közmunkások megkapják a 30 800 Ft-ot, mert van, akit felvettem napi 8 órás munkaidőbe, az két-három napig tart. Nincs lehetősége a Polgármesteri Hivatalnak munkát teremteni, csak közhasznú munkát.

– *Járnak a gyerekek iskolába?*

– Járnak. Van egy pár olyan bűnöző lelkű, aki úgy néz ki, hogy börtönben fogja letudni a fél életét, van itt öt vagy hat. Egyébként járnak iskolába, csak azt nem tudom, hogy meddig! Mert hat község egy pályázaton nyert egy iskolabuszt, mely most az év folyamán eladásra került a Volán felé, és idáig, négy, vagy öt éve a gyerekek ingyen bérlettel utaztak. A szerződés januárig szól. Hogy utána mi lesz, nem tudom! A szülők nagy része biztos nem fogja tudni megvenni a bérletet, az önkormányzat sem tudja megvenni, bérlet nélkül pedig nem szállhatnak fel a gyerekek.”

A szomszéd településen lévő óvoda sokkal jobb állapotban van, felszereltebb, mint a cs.-i. Részt vettünk a szülői értekezleten, láthattuk a szülőket, az óvónőkkel is sikerült interjút készítenünk. Voltaképpen más óvodákhoz hasonló gondjaik és sikereik vannak. Ebbe az óvodába járnak a cs.-i *nem cigány* gyerekek, vagyis a szülők nap mint nap átszállítják a négy kilométerrel arrébb fekvő településről a gyerekeiket. Az iskola, ahová a cs.-i gyerekek az óvoda után kerülnek, szintén a négy kilométerrel arrébb fekvő településen van. Az iskola kérésünk nélkül átadta nekünk a tanulók számára adott étkezési hozzájárulásokról szóló kimutatást, amelyben külön lapon, név szerint szerepelnek a cigány családok.

A jegyző – a polgármester valamint a szomszédos településen található iskolaigazgató szerint – nem meri szankcionálni az igazolatlan távolmaradást, a tankötelezettség elkerülését, több családnál is eltekint a bírság kiszabásától. „Nyugdíj előtt áll, néhány éve van hátra. Most minek kötzködjön? Hát kell, hogy a hátában találjon valamit egyik este az utcán!” A városban lévő középfokú tanintézmények egyike-másika felveszi a Cs.-n lakó, nyolc általánost elvégzett tanulókat, akik nem tudják teljesíteni a követelményeket. Ez már az évközdés előtt tudható. A középiskola beleszámítja őket a létszámba, majd lejelenti ezeket a tanulókat is az ősz folyamán, átveszi a norma-

## *MAGYAR VALÓSÁG*

tívat, s a félév előtt közli (vagy nem közli) a szülővel, hogy a gyermek képtelen haladni, ezért jó volna, ha elvinné őt az iskolából.

### **Köszönetnyilvánítás**

Szeretnénk köszönetet nyilvánítani a kérdőívek lekérdezésében és az interjúk elkészítésében részt vevő hallgatóknak: Báder Csaba, Boros Julianna, Duka Kata, Füvesi Ágnes, Garai Kálmán, Gelsei Gergő, Horváth Krisztina, Király Edina, Lakatos Tímea, Lócskai Terézia, Orsós Orsolya, Pusoma Melinda, Sógorka Ildikó. A kérdőívek kódolását elvégző hallgatók: Boros Julianna, Bukovics István, Cseri Györgyi, Füvesi Ágnes, Gelsei Gergő, Lakatos Tímea, Perjéssy Gábor, Simon Erzsébet, Sógorka Ildikó, Vratarics Petra.